

Cmentarz żydowski w Szczuczynie

The Jewish Cemetery in Szczuczyn

Cmentarz żydowski w Szczuczynie powstał prawdopodobnie w pierwszej połowie XIX w. W 1874 r. na jego skraju wzniesiono dom przedpogrzebowy. Teren był ogrodzony murem. W 1903 r. dozór bóżniczy poszerzył cmentarz od strony wschodniej, zakupując działkę o powierzchni trzech dwustuprętowych mórg.

Przed 1939 r. cmentarz był częściowo porośnięty drzewami. Stały na nim setki macew wykonanych z piaskowca i polnych kamieni granitowych oraz charakterystyczne dla Podlasia nagrobki w formie betonowych ostrosłupów z niszą na kamienną tablicę z inskrypcją.

Macewy były ozdabiane polichromiami. W ich zwieńczeniach rzeźbiono symbole typowe dla żydowskiej sztuki nagrobnej: świece, ptaki, skarby, gwiazdy Dawida.

W 1941 r. cmentarz stał się miejscem kaźni i pochówku ofiar pogromu. Pochowano na nim m.in. ciała osób zabitych w mieście 25 czerwca 1941 r.

„Tydzień przed utworzeniem getta polscy stróże wypędzili wszystkich [...] jakoby do wrywania trawy. Zapędzono ich na cmentarz. [...] Na drugi dzień znaleziono 100 mężczyzn w bratnim grobie”.
Fragment relacji Basi Kacper, Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego im. E. Ringelbluma

Po zagładzie szczuczyńskich Żydów cmentarz stopniowo niszczał. Rozebrano mur oraz wywieziono z niego niemal wszystkie nagrobki. Na cmentarzu wypasano krowy.

W latach PRL na cmentarzu władze ustawiły pomnik z napisem:
„W tym miejscu w m-cu sierpniu 1941 r. faszysti bestialsko zamordowali 600 osób narodowości żydowskiej. Cześć ich pamięci”.

W latach 2016-2017 z inicjatywy Mirosława Tryczyka i ks. Wojciecha Lemańskiego we wschodniej części cmentarza ułożono nieliczne fragmenty odnalezionych macew.

Od 2024 r. właścicielem cmentarza jest Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, która przywraca godność temu miejscu we współpracy m.in. z potomkami szczuczyńskich Żydów, Fundacją Rodziny Nissenbaumów i organizacją Friends of Jewish Heritage in Poland.

Na cmentarz nie należy wchodzić w czasie Szabbatu (od zachodu słońca w piątek do zachodu słońca w sobotę) oraz w dni innych świąt żydowskich. Mężczyźni na cmentarzu powinni nosić nakrycie głowy.

Oznaczenie granic cmentarza sfinansowali i wsparli:
Bob i Barbara Roswell ku pamięci Maxa Rudy
Sanford & Gabrielle Kuvin Foundation
Michael Marvins, Rabin Michael Schudrich, Paul Walsky,
Stowarzyszenie Żydowski Instytut Historyczny w Polsce
Narodowy Instytut Dziedzictwa, Friends of Jewish Heritage in Poland
Projekt: Fundacja Formy Wspólne
Realizacja: Magdalena Olszowska – Portofino



Rodzina przy grobie Chaima Nechemii Rozentala
Fot. Zalman Kapłan, kolekcja Mike’a Marvinsa
Family members at the grave of Chaim Nechemia Rozental
Photo: Zalman Kapłan, Mike Marvin’s collection



Rodzina przy grobie Icchaka Ariego Gersohna
Autor nieznany, źródło: www.szczuczyn.org
Family members at the grave of Yitzhak Arie Gersohn
Author unknown. Source: www.szczuczyn.org

Pomóż w powrocie nagrobków na cmentarz

W wyniku dewastacji cmentarza wiele nagrobków może znajdować się w Szczuczynie i okolicznych miejscowościach.

Mogą być używane jako m.in. utwardzenie ścieżek i tarcze szlifierskie.
Te nagrobki dawnych mieszkańców Szczuczyna powinny wrócić na cmentarz.
Jeśli wiesz o takich macewach, skontaktuj się z Fundacją Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego (tel. 22 436 60 00, E-mail: fodz@fodz.pl).
Gwarantujemy dyskrecję i anonimowość.

The Jewish cemetery in Szczuczyn was probably established in the first half of the 19th century. In 1874, a pre-burial house was constructed. The area was surrounded by a wall. In 1903, the Jewish Community purchased a plot to the east of the cemetery in order to expand it.

Before 1939, trees had partially overgrown the cemetery. It contained hundreds of matzevot made of sandstone and granite fieldstones. There were also tombstones characteristic of the Podlasie region in the shape of concrete pyramids containing a niche for an inscribed stone tablet.

The matzevot were adorned with polychromy. Various symbols typical of Jewish sepulchral art were carved into them, such as candles, birds, alms boxes, and Stars of David.

In 1941, the cemetery became the site of a pogrom and the burial place of its victims. Those killed in the city on 25 June 1941 were also buried there.

“One week before the ghetto was established, Polish wardens made Jews go there [...] to pull up the grass, they said. They were driven into the cemetery. The next day, 100 bodies were found in a mass grave”.
From the testimony of Basia Kacper,
Archive of the Emanuel Ringelblum Jewish Historical Institute.

After the extermination of the Jews of Szczuczyn, the cemetery gradually fell into disrepair. The wall was dismantled and most of the matzevot were removed. The grounds were used as pasture for cattle.

During the communist period, the authorities erected a monument bearing the inscription: “In this place, in August 1941, the fascists brutally murdered 600 Jews. Hail to their memory”.

Between 2016 and 2017, Mirosław Tryczyk and Rev. Wojciech Lemański arranged some fragments of found matzevot in the eastern part of the cemetery.

Since 2024, the cemetery has been owned by the Foundation for the Preservation of Jewish Heritage in Poland, which, in collaboration with the descendants of Szczuczyn’s Jews, the Nissenbaum Family Foundation, and Friends of Jewish Heritage in Poland, strives to restore its dignity.

The cemetery should not be entered during Shabbat (from sunset on Friday until sunset on Saturday) and during Jewish holidays. Men should wear head coverings.

This is one of over 150 cemeteries owned by the Foundation for the Preservation of Jewish Heritage in Poland. Please help us maintain this burial place of Jews from Szczuczyn. Get in touch with us to discuss the form of your support: fodz@fodz.pl.

Marking the cemetery boundaries was sponsored and supported by:
Bob and Barbara Roswell in memory of Max Ruda
Sanford & Gabrielle Kuvin Foundation
Michael Marvins, Rabbi Michael Schudrich, Paul Walsky
Association of the Jewish Historical Institute of Poland
National Heritage Board, Friends of Jewish Heritage in Poland
Design: Fundacja Formy Wspólne
Production: Magdalena Olszowska – Portofino



Żydzi w Szczuczynie

Pierwsze wzmianki o Żydach w Szczuczynie pochodzą z XVIII w. Istotny rozwój liczebny społeczności żydowskiej przypadł na XIX w. W 1808 r. w mieście żyło 675 Żydów (31% populacji miasta), w 1857 r. – 2268 Żydów (76%), a w 1897 r. – 3336 (66%).

W XIX w. w mieście zbudowano synagogę oraz dom studiów religijnych. Na początku XX w. istniały również dwa inne domy modlitwy. W miejscowości funkcjonowały liczne chedery i inne szkoły żydowskie, m.in. Talmud Torah

Pod koniec XIX w. i na początku XX w. część Żydów w poszukiwaniu lepszych warunków życia wyemigrowała do Stanów Zjednoczonych, Palestyny i innych krajów.

W 1921 r. w Szczuczynie żyło 2506 Żydów, stanowiących 56% wszystkich mieszkańców. Żydzi mieszkali również w pobliskich wsiach: 4 osoby w Bzurach, 11 osób w Chojnowie i 8 osób w Guberni.

Szczuczynscy Żydzi tworzyli zróżnicowaną społeczność. Byli wśród nich religijni ortodoksi i zwolennicy Haskali, syjoniści, socjaliści, komuniści. W mieście działały organizacje dobroczynne oraz klub sportowy Makabi.

Żydzi odgrywali ważną rolę w życiu miasta. Przyczyniali się do jego rozwoju gospodarczego i kulturalnego, zasiadali w radzie miasta, byli ławnikami w sądzie, założyli pierwszy w mieście bank.

Pod koniec lat 30. Żydzi coraz bardziej odczuwali narastający w kraju antysemityzm. Wzmagano to poczucie zagrożenia i emigrację.

Na początku II wojny światowej Niemcy zajęli Szczuczyn i wywieźli do obozu pracy przymusowej około 250-300 Żydów, z których większość zginęła. Po 17 września 1939 r. Szczuczyn został wcielony do ZSRR, a wielu Żydów padło ofiarami nowego systemu, m.in. w wyniku nacjonalizacji i deportacji w głąb Związku Radzieckiego.

Na przełomie czerwca i lipca 1941 r., po agresji Niemiec na Związek Radziecki, w Szczuczynie doszło do pogromu, w którym udział wzięła także część polskich mieszkańców miasta. W ciągu trzech tygodni zamordowano przypuszczalnie około 1500-1800 Żydów.

Pod koniec lipca 1941 r. Niemcy utworzyli w Szczuczynie getto, w którym zamknęli pozostałych przy życiu Żydów. Część z nich zabito w mieście i okolicznych miejscowościach. Pozostali w listopadzie 1942 r. zostali deportowani i zamordowani w Treblince oraz Auschwitz-Birkenau. **Zagłada około 3000 Żydów była największą katastrofą demograficzną w dziejach Szczuczyna.**

Po 1945 r. społeczność żydowska w Szczuczynie nie odrodziła się. W 1954 r. żydowscy emigranci wydali w Tel Awiwie książkę *Zagłada gminy Szczuczyn* (hebr. *Churn kehila Szczuczyn*), w której spisali wspomnienia o swoim rodzinnym mieście. W 2024 r. Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wągów opublikowało jej polskie tłumaczenie, zatytułowane *Księga pamięci gminy żydowskiej w Szczuczynie*. Historyk Mirosław Tryczyk jest autorem kilku publikacji dotyczących Zagłady szczuczynskich Żydów.

Potomkowie Żydów ze Szczuczyna mieszkają dziś w Izraelu, Stanach Zjednoczonych i innych krajach. Niektórzy z nich odwiedzają miasto przodków. Szczuczynskie korzenie ma m.in. Naczelny Rabin Polski Michael Schudrich.



Zalman Kapłan – fotograf, który od 1895 r. na tysiącach zdjęć uwieczniał mieszkańców Szczuczyna i wydarzenia z życia miasta, m.in. uroczystości państwowe i kościelne. Jego studio znajdowało się przy ul. Kilińskiego 24. Zalman Kapłan wraz z rodziną został zabity w 1941 r.

Fotografie Zalmiana Kapłana prezentowano na wystawach w Warszawie (2004 r.), Luizjanie (2005 r.), Toronto (2007 r.), San Angelo (2010 r.); można je oglądać na stronie www.szczuczyn.com oraz w albumie *Lives Remembered – A Shtetl Through a Photographer's Eye*.



Uczniowie i nauczyciele szkoły hebrajskiej w Szczuczynie
Fot. Zalman Kapłan. Kolekcja Mike'a Marvinsa
Students and teachers of the Hebrew school in Szczuczyn
Photo Zalman Kapłan, Mike Marvins's collection



Rodzina Wertmanów
Fot. Zalman Kapłan. Kolekcja Mike'a Marvinsa
The Wertman family
Photo Zalman Kapłan, Mike Marvins's collection



Aktorki i aktorzy żydowskiego klubu teatralnego
Fot. Zalman Kapłan. Kolekcja Mike'a Marvinsa
Actresses and actors of a Jewish theatre club
Photo Zalman Kapłan, Mike Marvins's collection

Jews in Szczuczyn

Jews were first mentioned in Szczuczyn in the 18th century. The Jewish community grew significantly in number in the 19th century. In 1808, the town had 675 Jews, who constituted 31% of the population, in 1857 – 2268 Jews (78%), and in 1897 – 3336 Jews (66%).

A synagogue and a house of religious study were built in the 19th century. Two other houses of prayer were in operation at the beginning of the 20th century. There were also numerous cheders and other Jewish schools, including a Talmud Torah.

Towards the end of the 19th century and into the 20th, many Jews emigrated to the United States, Palestine and other countries in search of better living conditions.

In 1921, 2506 Jews lived in Szczuczyn, accounting for 56% of the town's population. Jews also lived in some of the surrounding villages: 4 in Bzury, 11 in Chojnowo, and 8 in Gubernia.

The Jews of Szczuczyn were a diverse community. They included Orthodox Jews, supporters of the Haskalah, Zionists, socialists, and communists. There were Jewish charitable organisations and a Maccabi sports club in operation.

Jews played an important role in the life of the town. They contributed to its economic and cultural development, served on the city council and as court jurors, and founded Szczuczyn's first bank.

However, towards the end of the 1930s, Jews increasingly felt the effects of growing anti-Semitism in Poland. This heightened their sense of danger and contributed to migration.

At the start of the Second World War, the Germans occupied Szczuczyn and deported 250–300 Jews to a forced labour camp, where most of them died. After 17 September 1939, Szczuczyn became part of the USSR, and many Jews fell victim to the new regime as a result of nationalisation and deportations deep into the USSR.

In late June and early July 1941, after Germany attacked the Soviet Union, a pogrom took place in Szczuczyn involving some of the town's Polish residents. It is estimated that 1500–1800 Jews were murdered over the course of three weeks.

At the end of July 1941, the Germans established a ghetto in Szczuczyn and confined the remaining Jews there. Some of them were killed in the town and nearby localities. The others were deported to Treblinka and Auschwitz-Birkenau, where they were murdered in November 1942. **The extermination of around 3000 Jews represented the biggest demographic disaster in the history of Szczuczyn.**

After 1945, the Jewish community of Szczuczyn did not revive. In 1954, Jewish emigrants published a book in Tel Aviv titled *The Destruction of the Community of Szczuczyn* (Hebrew: *Churn Kehila Szczuczyn*), in which they recorded their memories of their hometown. In 2024, the Waga Brothers Scientific Society in Łomża published a Polish translation titled *Księga Pamięci Gminy Żydowskiej w Szczuczynie (Memorial Book of the Szczuczyn Jewish Community)*. The historian Mirosław Tryczyk has authored several publications on the Shoah in Szczuczyn.

Today, descendants of the town's Jewish population live in Israel, the United States and other countries. Some of them visit the hometown of their ancestors. Poland's Chief Rabbi, Michael Schudrich, also has roots in Szczuczyn.

Zalman Kapłan was a photographer who took thousands of pictures of residents and events in Szczuczyn, including state and church ceremonies, from 1895 onwards. He had a studio at 24 Kilińskiego Street. Zalman Kapłan and his family were killed in 1941.

His photographs have been featured in exhibitions in Warsaw (2004), Louisiana (2005), Toronto (2007), and San Angelo (2010). The photographs can be viewed on the website www.szczuczyn.com and in the album *Lives Remembered: A Shtetl Through a Photographer's Eye*.

